

K i t a p T a n ı t ı m ı

Masallar ve Toplumsal Cinsiyetin İktidar İlişkileri ve Yöntem Bağlamında Okunması

Elif Madakbaş¹

Masallar ve Toplumsal Cinsiyet, Melek Özlem Sezer'in yüksek lisans tezinin bir uzantısıdır. Çalışma "Külkedisi", "Yüz Yıl Uyuyan Prenses", "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler" gibi tüm dünya çocuklarının bildiği masallarla farklı masalları birlikte ele almakta; toplumsal cinsiyet başlığının altında özellikle kadınların masallarda konumlandırılışı üzerinde durarak aynı zamanda "feminist araştırma" örneği de sunmaktadır. Uluslararası yazında masallar üzerinden birçok analiz bulunmakla birlikte Türkçe yazında örnek teşkil etmesi açısından da akademik bir eleştiriye imkân sunmaktadır.

Sezer'in masalları konu almasının önemli nedenleri vardır. Öncelikle çoğu zaman masalların bir edebi tür oluşuna yeterli özen gösterilmemiştir (2012: 12). Oysa masal bir hayal disiplindir (2012: 11), altbenimize işlenmiş kodlardır (2012: 13) ve ortak bilinçdışının evrensel simgeleridir (2012: 16). Bu simgeler dikkatli bir incelemeye tabi tutulmalıdır çünkü masalların "Görünür yüzeyi kullanmaması (ise) etkisini kalıcı kılar ve (onu) eleştirel dikkatten uzak tutar" (2012: 21). Bu nedenle masallar birer buzdağdır, kurgusunun altında şekillendiği kültürün toplumsal yapısından izler taşımaktadır (2012: 29).

Birçok ikili karşıtlığın (dikotominin) masallarda ne kadar önemli olduğu ve yazarın çalışmasındaki akışın da ikili karşıtlıklardan etkilendiği görülmektedir. Hem feminist teorinin hem de feminist metodolojinin en önemli kavramlarından olan; kadın-erkek ilişkilerinin üzerinden şekillendiği kabul edilen ve çoğu zaman da aşılımaya çalışılan ikili karşıtlıklar bu çalışmada güzel kadın-çirkin kadın (VI. Bölüm), etken kadın-edilgen kadın, saf kadın-kötü kadın (femme fatale) (V. Bölüm) gibi karşıtlıklar üzerinden yürümektedir.

¹ Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

“Politik olma” durumuyla birlikte yazarın kitap boyunca ve özellikle giriş bölümünde “ideoloji” vurgusunda bulunması ve çalışmayı hem kadın-erkek hem de kadın-kadın (üvey anne ile pamuk prenses gibi) arası iktidar ilişkileri üzerinden yürütmesi iktidar ilişkileri bağlamında bir okumayı mümkün kılmaktadır. Aynı iktidar konusu kitabın feminist araştırma içindeki yöntem arayışı ve analiz tekniği seçimiyle de iç içe geçmiş olmaktadır.

Böylece örtük anlamları bulmaya kalkışması, sembolleri ve simgeleri temel alması ile çalışma bir feminist söylem analizi örneğini sunmaktadır. Feminist söylem analizi şeklinde kullanım yerine feminist yazında daha çok “feminist eleştirel söylem analizi” kavramının kullanıldığı görülmektedir. Söylem analizinin başına “eleştirel ve feminist” sıfatlarını almasının nedeni cinsiyet-iktidar-ideoloji ilişkileri çerçevesinde bir analizin söz konusu olmasıdır. Buradaki ideoloji ise kendini “patriyarka” olarak sunmaktadır. Amaç metin içindeki bu ilişkilerin çözümlenmesidir. Feminist bir yöntem bilim var mıdır tartışmalarının ötesinde bir feminist araştırma deseninden bahsedeceksek, masalları “veri” kabul ederek onları “söylem analizine” tabi tutmak bu araştırmanın veri toplama ve veri analiz yöntemini de oluşturmaktadır. Veri toplama ve analiz yönteminden sonra araştırmanın aktarılmasında kullanılan dile bakıldığında yazarın edebi yönünü de işin içine katan, yaratıcı benzetmelerin kullanıldığı bir üslup söz konusudur. Çalışmayı farklı kılan da bu yönüdür, yazar çalışmanın en başında akademik bir yazım şekline sıcak bakmadığını belirtmiştir.

Yazar, tamamı Türkçe olan bir kaynakça kullanmıştır. Bu durumun Türkçeye çevrilmemiş, masal analizi üzerine yazılmış önemli bazı kaynakları kaçırmaya neden olması mümkündür. Buna rağmen masal kitaplarından edebiyat dergilerinde çıkan yazılara, şiir kitaplarına dek geniş bir alanda kaynakça kullanılmıştır. Kitabın “feminist eleştirel söylem analizine” örnek sayılıp sayılamayacağı noktasında ister istemez eleştirel teori temelli kurgular aranmaktadır. Bu çalışmada feminizme ya da iktidar ilişkilerine ışık tutacak çalışmalar olarak sadece Adorno ve Beauvoir’ın kendi çalışmaları ile Lacan üzerine yapılmış bir çalışma dikkat çekmektedir. İktidar ve ideoloji üzerine yapılmış çalışmalara daha çok yer vermesinin çalışmaya zenginlik katacağı düşünülmekle birlikte bu durumun yazarın bilinçli bir tercihi olması ihtimali de söz konusudur. Bu konuda geliştirilen kavramsallaştırmaları detaylı bir şekilde kullanmadan da benzer bir mesajı vermeye çalışması mümkündür.

Bu çalışmanın temel sorunsalı masallarda kadının kurgulanışı olmakla birlikte bu kurgunun çözümlenışı iktidar ilişkileri bağlamında ilerlemektedir. İktidar ilişkileri özel olanın politik olduğu sloganından yola çıkarak bu çalışmada kendini feminist araştırmanın bir örneği olarak da sunmaktadır. Kadınları ve onların deneyimlerini konu edinen bir alan araştırması değil ama ideolojik arka planı görmede daha işlevsel olan söylem analizinden izler taşımaktadır. Bir kadının masallardaki kadın kurgusunu sorun/sal edinmesi aslında kadınların masallarla ilgili kendi dene-

yimlerini de bir bakıma okuyucuya sunmaktadır. Akademik bir dil kullanmanın bilen/öğreten-bilmeyen/öğrenen gibi bir hiyerarşiye yol açtığı feministler tarafından eleştirildiğinden çalışmanın dili bu noktada da feminist araştırma açısından bir iktidar ilişkisini daha konu edinir görünmektedir. Yazarın kendini feminist olarak kabul edip etmediği bilinmemekle birlikte çalışması iktidar ilişkilerini çözümlenmeye çalışan feminist bir araştırmaya örnek olarak verilebilir. Hem kullandığı kavramlarla (dışsal/kamusal alan (2012: 39 ve 119), karşı masal (2012: 128), sınıfsal düzen (2012:90)...vb) hem çalışmanın kurgusu ve hizmet ettiği amaç (söylem, simgeler...vb) açısından siyasal/söylemsel olana kapısı ardına dek açıktır.